

Разом ми сильніші: взаємодія медичних бібліотек України зادля функціонування єдиного інформаційного ресурсу

Національна наукова медична бібліотека України (далі ННМБУ), як головний науково-методичний центр мережі медичних бібліотек України, організувала і провела 21.12.2022 р. науково-практичний семінар «Співпраця бібліотек задля створення спільного інформаційного простору», учасниками якого стали фахівці Національної наукової медичної бібліотеки України та представники наукових бібліотек – членів Проєкту корпоративної каталогізації: Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, Харківського національного медичного університету, Рівненської обласної наукової медичної бібліотеки, відділу медичних наук Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки.

Метою проєкту корпоративної каталогізації медичних бібліотек України є досягнення якісно нового рівня та оперативності задоволення інформаційних потреб медичних працівників за рахунок спільної одноразової наукової обробки документів.

Основними завданнями проєкту корпоративної каталогізації медичних бібліотек України є: створення бібліотеками-учасницями спільного інформаційного ресурсу зведеного електронного каталогу періодичних видань медичних бібліотек України; здійснення на основі цього каталогу електронної доставки документів між партнерами та послуг міжбібліотечного абонементу; уникнення дублювання в роботі, заощадження матеріальних, часових та трудових ресурсів; забезпечення стандартного підходу до формування описів, предметизації (Medical Subject Headings (MeSH) Національної медичної бібліотеки США), словників та інших допоміжних файлів.

З ключовою доповіддю «Корпоративна співпраця медичних бібліотек України в сучасних реаліях» виступила **Євгенія Коцюра** – головна бібліотекарка відділу інформаційних технологій ННМБУ, яка є координаторкою проєкту корпоративної каталогізації. Вона зробила екскурс в історію започаткування цього проєкту, розповіла про його розвиток та діяльність корпорації на сучасному етапі. Є. Коцюра також проаналізувала участь бібліотек-членів корпорації в різні роки та звернула увагу на непередбачувані обставини, які сповільнюють темп роботи останніми роками (це – і карантинні обмеження 2020–2021 рр., і страшна загарбницька війна 2022 року).

З початку заснування корпорації у 2004 р. одними з перших її учасників були: Національна наукова медична бібліотека України (на той час – Державна наукова медична бібліотека МОЗ України); Херсонська обласна наукова медична бібліотека; Луганська обласна наукова медична бібліотека; Дніпропетровська обласна наукова медична бібліотека; Черкаська обласна наукова медична бібліотека; Наукова бібліотека Запорізького державного медичного університету; Наукова бібліотека Дніпропетровської медичної академії; Комунальна установа охорони здоров'я

«Харківська наукова медична бібліотека». Склад членів корпорації постійно змінювався, кількість поступово збільшувалась: у 2009 р. долучилась Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету, у 2011 р. – Наукова бібліотека Національного фармацевтичного університету.

Доповідачка зазначила, що безпосередньо займається координуванням системи корпоративної каталогізації з 2012 р. На той час система була представлена 12 бібліотеками-учасницями:

- Національна наукова медична бібліотека України – координуючий орган;
- чотири обласні наукові медичні бібліотеки (ОНМБ): Дніпропетровська, Херсонська, Луганська, Черкаська (з 1.10.2019 р. – Наукова медична бібліотека Черкаської медичної академії);
- п'ять бібліотек медичних закладів вищої освіти України: Дніпропетровської медичної академії; Запорізького державного медичного університету, Української медичної стоматологічної академії (м. Полтава, нині – Полтавського державного медичного університету); Харківського національного медичного університету; Національного фармацевтичного університету (м. Харків);
- дві відомчі бібліотеки: ДУ «Інститут отоларингології імені проф. О. С. Коломійченка НАМН України» та Науково-практичний центр професійної та клінічної медицини Державного управління справами.

Кількість бібліотек-членів щороку збільшувалась. У 2013 р. приєдналися Івано-Франківська ОНМБ та Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Данила Галицького, у 2014 р. – бібліотека Буковинського державного медичного університету та Донецька ОНМБ.

Значні зміни в діяльності корпорації відбулись у 2016 р., коли об'єдналися дві корпорації – міжрегіональна на чолі з Науковою бібліотекою Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова та корпорація, очолювана ННМБУ. До корпоративного проєкту приєдналися: чотири обласні наукові медичні бібліотеки: Вінницька, Житомирська, Рівненська, Чернігівська та дві наукові бібліотеки – Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова та Одеського національного медичного університету. До корпорації також приєдналися Наукова бібліотека Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського (з 2019 р. – Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського) та бібліотека Житомирського інституту медсестринства (з 2017 р. – ВНЗ «Житомирський медичний інститут» Житомирської облради).

У 2016 р. через початок воєнних дій на сході України фактично припинили свою участь у проєкті Луганська та Донецька ОНМБ. До теперішнього часу вони залишаються дійсними членами корпорації, можуть отримувати аналітику членів корпорації з файлообмінника, можуть отримувати документи за ЕДД, Луганська ОНМБ навіть надсилає інколи по можливості записи для Зведеного каталогу, але відсутність стабільної передплати на періодичну унеможливило повноцінну участь цих бібліотек у роботі корпорації на загальних правах і обов'язках.

2018 р. приніс певні зміни в мережі медичних бібліотек, а саме реорганізацію ряду бібліотек. І це стало також основною проблемою роботи корпорації. Було припинено діяльність Житомирської та Херсонської ОНМБ. Звичайно, це вплинуло на розподіл періодичних видань серед бібліотек-учасниць: щоб уникнути заборгованості,

необхідно було якомога швидше перерозподілити видання, які були закріплені на розпис за цими бібліотеками. Але відбулися не лише негативні зміни. В цей час у корпорації зросла динаміка в охопленні кількості видань, що розподілені на розпис.

Як зазначила координаторка проекту: «І якщо ще кілька років тому видання, що передплачувались лише однією бібліотекою, ми вимушені були залишати без опису, то буквально через 2 роки після об'єднання двох корпорацій – очолюваних Вінницьким НМУ і ННМБУ – ми змогли закріпити на розпис майже 100% періодичних видань, що передплачуються бібліотеками».

У 2019 р. було укладено договір про співпрацю з колишньою Одеською ОНМБ (нині – Сектор бібліотечних ресурсів КНП «Центр громадського здоров'я»). 2020 р. – реорганізовано Дніпропетровську ОНМБ шляхом приєднання до комунального підприємства «Обласний центр громадського здоров'я» Дніпропетровської обласної ради (Рішення Дніпропетровської обласної ради №590-22/VII від 27.03.2021 р.). Відтоді бібліотека припинила участь у корпорації. 2021 р. – Вінницьку ОНМБ із червня реорганізовано у відділ медичних наук Вінницької ОУНБ імені К. А. Тімірязєва. Але, незважаючи на обставини, бібліотека продовжила брати участь у Проекті корпоративної каталогізації, не припиняла надсилати аналітику і продовжує на цей час.

2020–2021 рр. – сповільнення темпів роботи через пов'язані з пандемією COVID-19 карантинні обмеження, перехід бібліотек-членів корпорації на дистанційну роботу і знову заборгованість в отриманні періодики.

2022 р. – жахи загарбницької війни, пошкодження будівель бібліотек, вимушений переїзд багатьох людей – все це внесло свої корективи.

На сьогодні дійсними членами корпорації є 23 бібліотеки, з них шість не беруть участь в опрацюванні видань: Луганська ОНМБ, Донецька ОНМБ, Івано-Франківська ОНМБ, Сектор бібліотечних ресурсів КНП «Центр громадського здоров'я» (м. Одеса), бібліотека ДУ «Інститут отоларингології імені проф. О. С. Коломійченка НАМН України», бібліотека Науково-практичного центру професійної та клінічної медицини Державного управління справами, але залишаються членами корпорації з правом отримувати аналітику. (Загальна кількість видань у розпису серед бібліотек корпорації за 2017–2021 рр. з деталізацією за мовами відображена у табл.)

Таблиця

Загальна кількість видань у розпису серед бібліотек корпорації

	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість назв періодичних видань	339 (укр. – 219) (рос. – 119) (білорус. – 1)	323 (укр. – 220) (рос. – 93) (білорус. – 10)	300 (укр. – 220) (рос. – 75) (білорус. – 5)	299 (укр. – 219) (рос. – 73) (білорус. – 7)	240 (укр. – 210) (рос. – 28) (білорус. – 2)

Про стан комплектування медичною літературою і періодикою в сучасних умовах доповіла завідувачка відділу комплектування наукових фондів ННМБУ **Людмила Бондар**. Вона зазначила, що через військовий стан ми не змогли оформити передплату періодичних видань на 2022 р. та придбати через книготорговельну мережу низку вкрай потрібних для фонду бібліотеки книг і навела статистику попередніх років: «У 2021 році було здійснено закупівлю 235 примірників кни-

жок, у 2020 р. було придбано 151 документ медичної тематики. Впродовж 2022 р. значно знизилось надходження книжок медичної тематики. Єдине цьому пояснення – війна, що триває наразі ось уже 300 днів. За цей період зазнали масштабних руйнувань багато цивільних об'єктів міст та містечок України. Вцілілі друкарні значно скоротили свій репертуар з випуску книжок, оскільки в рази зменшилися замовлення від авторів на друк їхніх наукових праць. Багато хто з них зараз перебуває у зоні бойових дій, надає медичну допомогу жителям деокупованих територій або займається волонтерством».

Л. Бондар нагадала, що активні бойові дії на території України призвели до переміщення людей у більш безпечні регіони або за кордон. Більша частина українців перейшла у формат дистанційної роботи, а це своєю чергою зменшило обсяги надходжень документів у паперовій формі до фонду бібліотеки та перехід традиційного випуску журналів в електронний формат.

Зменшилось інформаційне наповнення періодичних видань, підкреслила доповідачка, бо всі зусилля наших героїчних медичних працівників спрямовані на врятування життів наших воїнів на передовій, на реабілітацію їх у госпіталах, на допомогу мирному населенню на деокупованих територіях. «Перед відділом на сьогодні стоїть питання наповнення електронного депозитарію ННМБУ та розроблення нормативної бази щодо обліку документів в електронному форматі», – наголосила Л. Бондар.

Заступниця директорки з інформаційних технологій Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (далі НБ ХНМУ) **Тетяна Павленко** у своїй презентації «Вебнавігатор фахово-орієнтованого електронного контенту як складова інформаційно-ресурсної бази й ініціативний проєкт Наукової бібліотеки ХНМУ» зосередила увагу на зміні пріоритетів і перспективних напрямках, зокрема розвитку колекцій та сервісів Національного репозитарію академічних текстів, який наразі ще – в стадії розробки, а також про впровадження видавничої моделі Open Textbook для віддаленого користування.

За умови відсутності національної платформи відкритих підручників та з метою удосконалення форм і методів інформаційного супроводу освітніх програм НБ ХНМУ ініціювала створення проєкту у 2020 р. Ресурс акумулює вебпосилання на матеріали навчального та наукового спрямування відкритого доступу за останні 20 років і регулярно поповнюється. Станом на 20.12.2022 р. показчик акумулює 3455 документів (2525 – підручники і посібники, 930 – монографії) та обслуговує 357 користувачів.

Серед основних чинників практичної цінності створеного навігаційного сервісу: реалізація принципів дистанційного навчання; отримання необхідної інформації з однієї точки в найкоротший термін і у зручному для сприйняття вигляді; одночасний доступ необмеженої кількості користувачів; легкість користування і можливість звернутися до повного тексту в будь-який час; доповнення наявного масиву новими посиланнями для підтримки актуалізації й кумуляції даних; групування посилань за різними ознаками для створення нового масиву з додатковими характеристиками і пошуковими можливостями.

Завідувачка відділу наукової обробки Наукової бібліотеки Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова (далі НБ ВНМУ

імені М. І. Пирогова) **Олена Мельник** виступила на семінарі з доповіддю «Корпоративна співпраця: реалії сьогодення». Вона розповіла про 20-річний досвід корпоративної роботи наукової бібліотеки цього закладу вищої освіти. Роботу зі створення Міжрегіональної корпоративної системи медичних бібліотек було розпочато у 2002 р., і до неї увійшли 6 бібліотек, а саме: наукові бібліотеки двох університетів – Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова, Одеського державного медичного університету та чотири обласні наукові медичні бібліотеки – Вінницька, Житомирська, Рівненська та Чернігівська.

У 2015 р. Наукова бібліотека Вінницького національного медичного університету імені М. І. Пирогова уклала договір із Національною науковою медичною бібліотекою України щодо членства у проєкті корпоративної каталогізації медичних бібліотек України. Передплата щороку становила близько 90 назв журналів, для корпорації розписувалося та експортувалося близько 20 назв журналів, а запозичувалося близько 80 назв. Доповідачка звернула увагу і на наявні недоліки: інколи в отриманих статтях відсутні анотації, отож співробітники НБ ВНМУ імені М. І. Пирогова додають анотації. До кожного номера журналу прикріплюють відскановане зображення обкладинки. Бібліотека через війну не зробила передплату на II півріччя 2022 р., і надалі ситуація залишається вкрай складною. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 590 від 9 червня 2021 р. «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану», передплату призупинено. Наразі фахівці НБ ВНМУ імені М. І. Пирогова розписують п'ять назв журналів, які видає університет.

Участь у корпорації Рівненської обласної наукової медичної бібліотеки (далі ОНМБ), проблеми і перспективи цього напрямку роботи розкрила **Вікторія Гетманчук**, завідувачка відділу комплектування та бібліотечної обробки літератури Рівненської ОНМБ. У своїй доповіді «Рівненська обласна наукова медична бібліотека. Робота в корпорації» вона навила такі дані: у 2022 р. було п'ять назв періодичних видань, але за фактом розписували два з них – через те, що інші періодичні видання не надходили. Проте фахівці бібліотеки взяли на розпис іншу періодику. Робота – велика, корпорація допомагає вирішувати багато питань. Доповідачка зауважила, що їхня бібліотека зіткнулася з проблемою передплати на 2023 р., як і всі інші українські бібліотеки.

Завідувачка відділу депозитарного зберігання наукової літератури та книгообміну ННМБУ **Лілія Правосерова** зробила огляд на тему: «Організація і використання обмінних фондів у медичних бібліотеках України». Вона звернула увагу на те, які бібліотеки активно опрацьовують та замовляють літературу з обмінного фонду ННМБУ, зокрема це – колеги з Черкаської медичної академії та Рівненської обласної наукової медичної бібліотеки. Також вона навила статистичні дані за останній рік: «У 2022 р. було перерозподілено літературу в 6 бібліотек мережі загальною кількістю 874 од. зб., у т. ч. за “Покажчиком обмінного фонду ННМБУ”, вип. 59, було замовлено 495 та підібрано 483 примірники».

На жаль, останнім часом спостерігається тенденція реорганізації бібліотек і навіть їх ліквідації, також воєнна агресія Російської Федерації проти України, воєнний стан у державі – все це негативно відображається на роботі медичних бібліотек з обмінними фондами. Доповідачка закликала колег активніше вико-

ристовувати «Покажчик обмінного фонду ННМБУ» як додаткове джерело комплектування наукових фондів.

Завідувачка відділу медичних наук Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки (створеного на базі Вінницької ОНМБ), **Юлія Виноградська** представила доповідь «Участь відділу медичних наук Вінницької обласної універсальної наукової бібліотеки у корпоративній співпраці: проблемні питання». Вона розповіла про те, в якому стані наразі перебуває їхня установа, реорганізована більше року тому, про діяльність відділу, завдання та проблеми, що постали в процесі реорганізації та адаптації до нових реалій. Відділ має понад 20 тис. книг і близько 15 тис. журналів. Залишилося 7 співробітників, які намагаються продовжувати проекти, розпочаті до реорганізації медичної бібліотеки. Це – видання покажчиків серії «Медицина Вінниччини в особах» та «Охорона здоров'я Вінниччини в особах», бібліографічні списки вузьким спеціалістам, тематичні бібліографічні списки тощо. Фахівці відділу продовжують наповнювати контент сайту і бази даних у каталозі. Значно розширилася категорія користувачів, тому додалося багато іншої роботи. Це – і масові заходи, і зустрічі з лікарями, і організація майстер-класів, заходів у рамках зустрічей для людей старшого віку, клубу «Обрій» для дітей з інвалідністю тощо.

Доповідачка зазначила: «В рамках співпраці з ГО «Вінницька обласна асоціація фармацевтів «Cum Deo» (З Богом) проводяться семінари та круглі столи. Також разом із ГО «Міжнародна організація «Протиковідний альянс» проводяться наукові конференції та семінари, співпрацюємо з курсами підвищення кваліфікації середнього медичного персоналу». Ю. Виноградська озвучила проблеми, які стоять перед більшістю бібліотек: щодо заборони казначейства на передплату видань і зауважила, що є попит на пошук в електронних базах даних, який здійснюється і для фармацевтів, і при підготовці до медичних конференцій. Щоб мати оперативну інформацію, співробітники відділу розписують електронні журнали, їх є близько 140 назв. Звичайно, самостійно всі опрацювати неможливо, тому дуже виручає корпоративна співпраця, але є відставання з розписом, і досить суттєве. Це є проблемою, яку треба негайно вирішувати. Крім того, універсальна бібліотека хоче перевести наявні бази даних у свій електронний каталог. Доповідачка озвучила ще одну дуже серйозну проблему – це російськомовний MESH. Вона зауважила: «Для того, щоб влити все в базу універсальної бібліотеки, тепер із наших записів видаляють рубрики, вказані за російською версією MESH, і вигадують свої, дотично-медичні українською. Для нас це виливається в проблему з пошуку в БД «Книги», а якщо таке зробити з БД «Статті» – ця проблема стане просто катастрофічною. Тому дуже актуальним є відстоювання принципу рубрикатора MESH в універсальних бібліотеках, і дуже важливим є переклад його українською». Ю. Виноградська запропонувала свою допомогу у вирішенні цього питання шляхом безпосередньої участі при створенні робочої групи з тим, щоб працювати над перекладом MESH. Варто обрати єдиний словник, розібрати частинами і, згодом, редактор робочої групи перевірить і зведе усі переклади разом.

Це питання сьогодні – на порядку денному в Національній науковій медичній бібліотеці України. Наразі обирається коло учасників робочої групи.

Учасники науково-практичного семінару порушили важливі питання і зосередили свою увагу на вирішенні проблем, які виникли внаслідок карантинних ковід-

них обмежень та загарбницької війни проти України, а саме бібліотекам-членам проекту корпоративної каталогізації сконцентруватися на спільній роботі над створенням україномовної версії MESH.

На ютуб-каналі водночас із записом науково-практичного семінару є посилення на презентацію Наукової бібліотеки Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького «Доступ до баз даних наукової та навчальної медичної літератури», підготовлену директоркою бібліотеки, кандидаткою історичних наук, заслуженою працівницею культури України **Мартою Надрагою** та бібліотекаркою **Оксаною Огребчук**.

У презентації представлено перелік електронних ресурсів вільного доступу, які допомагають студентам I курсу з різних дисциплін: анатомії, медичної і біологічної фізики, медичної хімії, медичної біології і паразитології, латинської мови, філософії. Окремим блоком представлено міждисциплінарні бази даних відкритого доступу з публікаціями в галузі медицини, які будуть корисними для навчання студентів усіх курсів. Подано довідник, в якому міститься інформація про медичні БД, на які підписаний Львівський національний медичний університет імені Данила Галицького. Ця презентація у доступній формі подає важливу інформацію.

Насамкінець процитую виступ модераторки науково-практичного семінару, завідувачки відділу організаційної та науково-методичної роботи ННМБУ **Світлани Науменко**: «В цей складний час боротьби з ворогом наше завдання – об'єднати наші зусилля, не знизити рівень роботи, не дати нашим залятим сусідам жодного шансу. Ми однозначно переможемо, і буде Україна багатою, успішною європейською країною з багатими, щасливими, талановитими людьми!».

Резюмуючи підсумки семінару, можна ствердно сказати: бібліотечна корпорація є ефективною формою співробітництва. Не зважаючи на складнощі, що виникають із передплатою, карантинними обмеженнями та жахами війни, українські бібліотеки продовжують плідно працювати.

Пам'ятаймо: разом ми сильніші!

Олена Кірішева,
<https://orcid.org/0000-0003-4932-3604>,
головна бібліотекарка відділу організаційної та науково-методичної роботи,
Національна наукова медична бібліотека України,
e-mail: kirishevaolena@gmail.com